

Infobestand etappe 5 Kloosterpad Groningen Winschoten - Oostwold .

Winschoten.

De huidige naam Windtschote(n) wordt voor het eerst gebruikt in 1391, in latere teksten staat Wynschote(n), Wynschotten, Wynschoeten of Winschote(n). Het achtervoegsel -schote, Oudfries -skat, dat 'zandopduiking, hoger liggend land' betekent, is typerend voor hoog gelegen nederzettingen in het veengebied. Het voorvoegsel Win(s)e- in de plaatsnaam is waarschijnlijk afgeleid van een Germaanse wortel *winithi- in de betekenis van 'weiland, hooiland'. Deze wortel komt ook voor in de plaatsnaam Wynedaham (verdronken in de Dollard). De namen Winschoten en Winsewida betekenen ' dan wel 'het bos bij de weilanden'.

De oorsprong van Winschoten ligt misschien rond De Garst, een tot zes meter hoge [keileemopduiking](#) van 23 ha, die in gebruik was als [es](#) en in smalle akkertjes was opgedeeld. Op grond van het onregelmatige verkavelingspatroon kan worden vermoed dat hier al vóór de 11e of 12e eeuw een nederzetting kan zijn ontstaan. De omvang van het grondgebied suggereert dat Winschoten tot de oudere parochies behoort. Westerlee, Heiligerlee en mogelijk ook Blijham zijn daarvan kennelijk afgesplitst. Ook bezat de pastorie van Winschoten drie boerderijen met 72 akkers land in [De Heemen](#) onder Blijham en een stuk veen over de Pekel A (de *Schrokkelkamp*), beide mogelijk afkomstig van de bezittingen van de [Abdij van Corvey](#) aan de Wezer in Duitsland

Marktleinker.

De Sint-Vituskerk werd gebouwd in ongeveer 1275. De parochie wordt voor het eerst vermeld in 1482. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog werd het gebouw beschadigd toen de Staatsen het in 1593 tot hun verdedigingsbolwerk hadden gemaakt.

De kerk stond in het midden van een groot kerkhof dat pas in de 19e eeuw het centrale marktplein van Winschoten werd. Het kerkgebouw geldt als een gaaf voorbeeld van romanogotiek, maar dat komt ook doordat de meeste sporen van andere bouwstijlen uit tussenliggende eeuwen bij een grondige restauratie in 1905-1907 zijn uitgewist door rijksbouwmeester C.H. Peters en gemeentearchitect Klaas de Grooth. De langwerpige kerk is 41 meter lang en 8,65 meter breed en telt vijf traveeën, elk met twee hoge smalle spitsboogvensters die door nissen in dezelfde vorm geflankeerd worden. Het koor wordt omringd door een rij kleine hagioscopen. Tegen de wanden staat een lange reeks grafzerken. De oudste is voor Gerhardus Wemhof, die van 1582 tot 1607 de eerste dominee was. Voor de westelijke ingang is om twee leibomen een modern felblauw hekwerk opgetrokken.

Interieur

Het interieur ademt de geest van de laatmiddeleeuwse gotiek, vooral door de 22 hoge ramen, waarvan het gebrandschilderd glas in de jaren 1948-1970 is ontworpen door de kunstenares Femmy Schilt-Geesink en vervaardigd door haar echtgenoot Johan Schilt. Ook is een laatgotische stijl waarneembaar in het doopvont en het altaarstuk. De barokke preekstoel van Jan Bitter sr. uit 1745 met houtsnijwerk van Casper Struiwig is afkomstig uit de kerk van het gesloopte dorp Oterdum in de Delfzijlster Oosterhoek. De oude westingang in rococostijl, die zich sinds de restauratie aan de binnenkant onder het orgel bevindt, draagt het jaartal 1772 en is gemaakt door B. Coender.

Permanente tentoonstelling.

In de kerk is een permanente indrukwekkende tentoonstelling van “de Ploeg” schilderijen met bijbelse voorstellingen.

St.Vituskerk.

De Sint-Vituskerk is een rooms-katholieke kerk aan de Langestraat in de Groningse stad Winschoten, die is gewijd aan Sint-Vitus. De kerk werd gebouwd in 1880 naar een ontwerp van architect Alfred Tepe. Net als in vele andere plaatsen verving men in Winschoten de oude, onopvallende kerk door een veel imposanter neogotisch kerkgebouw. Ondanks het geringe formaat werd het gebouw uitgevoerd als een driebeukige pseudobasiliek.

Kerkje Graaf Adolf.

Met de komst van 'Graaf Adolf van Nassau' in 1568 te Heiligerlee, kwam de victorie voor de 'Kloosterholtjers', al zou het nog tot 1876 duren eer er een 'gebedsplaats' zou verrijzen uit het stof van de strijd. Een eenvoudig 'lokaaltje' ter gebruik voor geloofsondericht voor de plaatselijke bevolking werd bekostigd uit een restant van verzamelde gelden t.b.v. het op te richten monument van Graaf Adolf van Nassau, vandaar ook dat u aan de voorgevel van de kerk te Heiligerlee het opschrift leest: Graaf Adolf Stichting – 1873

Met veel strijd en moeite en met vallen en opstaan is het 'lokaaltje' uitgegroeid tot het 'witte kerkje' van Heiligerlee. In 1901 ontving het toenmalige Evangelisatie-bestuur, onder wiens beheer het 'lokaaltje' viel, een heus torentje met luidklok van de plaatselijke klokkenfabrikant fam. A.H. van Bergen.

Na nog enige uitbreidingen te hebben ondergaan in de loop der jaren, behoort deze 'kapel' nu aan de Hervormde gemeente 'Westerlee-Heiligerlee' en worden hier elke zondag kerkdiensten gehouden.

Slag om Heiligerlee.

De Slag bij Heiligerlee op 23 mei 1568 vond plaats tussen het leger van Lodewijk van Nassau en het Spaanse leger van koning Filips II. De veldslag vond plaats bij het plaatsje Heiligerlee, nabij Winschoten, in de heerlijkheid Groningen en eindigde met een overwinning van de opstandelingen in de Tachtigjarige Oorlog. De Slag bij Heiligerlee wordt wel als het begin tachtigjarige oorlog beschouwd.

Legers

- Staatsgezinden: 3.900 man infanterie en 200 man cavalerie, geleid door graaf Lodewijk van Nassau en graaf Adolf van Nassau, voornamelijk bestaande uit huurlingen en een kleine groep getrouwe zelfstandige landsheren uit Duitsland. De aantallen staatsgezinde troepen worden niet eenduidig in de bronnen weergegeven. Mogelijk gaat het om (veel) minder troepen.
- Spaansgezinden of koningsgezinden: 3.200 man infanterie en 200 man cavalerie, geleid door de stadhouder van Groningen, Jan van Ligne.

Aan het begin van de Tachtigjarige Oorlog waren de begrippen Staatsgezind en Spaansgezind nog niet in zwang, omdat Filips II toen nog werd gezien als wettig landsheer, ook door Willem van Oranje. Dat veranderde toen de bestuurders van Willem van Oranje, de Staten-Generaal, in 1581 de Spaanse vorst formeel afzwoeren. Spaansgezind en koningsgezind kwamen op hetzelfde neer. Men kan dus spreken van formeel gezag en opstandelingen, al is de volksopstand in Groningen uiteindelijk mislukt en kan men van het leger van graaf Lodewijk grotendeels spreken van huurlingen.

Wat voorafging.

Willem van Oranje had lang gearzeld voor hij iets ondernam tot hulp aan de onderdrukte Nederlanden. Nog in maart 1567, tijdens de Slag bij Oosterweel, verhinderde hij vanuit Antwerpen het protestantse leger te hulp te komen. Maar zijn eigen behandeling, gecombineerd met dagelijkse verzoeken om hulp, veranderden zijn mening. Hij benaderde verscheidene Duitse vorsten om financiële hulp en verkocht 'zilverwerk, kleinodiën, tapijten en ander vorstelijk huissieraad'.

Hij vond François de Cocqueville, een edelman uit Normandië, bereid om met zeven- of achthonderd man vanuit Frankrijk een inval in het graafschap Artesië te doen, toen een van de Zeventien Provinciën, en in Henegouwen. De vrijwilligers waren overwegend hugenoten, de Franse vorm van protestantisme. Later in de oorlog richtten beide graafschappen de Unie van Atrecht (1579) op en stonden zo aan de wieg van de scheiding in zuidelijke en noordelijke Nederlanden.

De graaf van Hoogstraten zou langs de grote rivieren naar Opper-Gelre trekken. Willems broer, graaf Lodewijk van Nassau, zou in Friesland en Groningen een aanval ondernemen. Hijzelf zou in Brabant oprukken, zodra hij zou vernemen dat Alva zijn leger over deze drie invallen verdeeld zou hebben. Als eerste wilde Willem van Oranje Roermond innemen. Een militie onder leiding van de graaf van Hoogstraten maakte zich op om het beleg uit te voeren, maar vanwege ziekte werd het bevel door Jan van Montigny overgenomen. Het beleg mislukte en de opstandelingen trokken naar Erkelenz om die stad te veroveren. Alva stuurde echter zijn leger bij het krieken van de dag naar de bij Dalheim slapende opstandelingen, die op 25 april 1568 in de Slag bij Dalheim hun eerste nederlaag leden. Jan van Montigny werd daarbij gevangengenomen.

Van de drie invallen werd die in het noorden het succesvolst. De Staatse huurlingen trokken bij Bellingwolde het land binnen en namen de Wedderborg, het bezit van de Spaanse stadhouder in Groningen, Jan van Ligne, bij diens afwezigheid in. De functie van stadhouder van de noordelijke provinciën vervulde hij vanuit Vollenhove. Daarnaast was hij heer van Westerwolde, sinds hij dit landschap samen met de Wedderborg in 1561 gekocht had.

Na de verovering van Wedde richtten de troepen van graaf Lodewijk zich op de stad Groningen om deze over te halen zich voor de opstand te verklaren, maar deze poging mislukte. De stad was al op 6 juni 1567 onder militaire druk en op advies van de Spaansgezinde luitenant van de Hoofdmannenkamer Johan de Mepsche ingenomen door troepen onder Blasius Vegersheim. Daaraan voorafgaand was de godsdienstvrijheid voor protestanten opgeheven en werden deze uit de stad verdreven. Graaf Lodewijk beschikte over onvoldoende financiële en militaire middelen om de stad Groningen te kunnen belegeren. Door middel van blokkades die hij ten noorden en oosten van de stad opwierp, probeerde hij, zonder succes, de stad af te snijden van de buitenwereld. Aan de zuid- en westzijde bleef de stad bereikbaar.

Ook de poging om de bevolking in opstand te krijgen tegen de landsheer liep op niets uit. De blokkades keerden zich tegen Lodewijk op het moment dat de troepen van Alva de voor Lodewijk belangrijke logistieke route naar Delfzijl afsloten. Het gevolg was dat na zes weken beleg de troepen van Alva naderden en Lodewijk niets anders restte dan te vluchten naar Oost-Friesland. Tijdens deze vlucht werden de troepen van graaf Lodewijk ter hoogte van Heiligerlee onderschept door Spaanse troepen.

De veldslag.

Op 23 mei verkeerde het Staatse leger in slechte toestand door honger en achterstallige soldijbetaling (een endemisch probleem in die tijd). Graaf Lodewijk wist ze echter toch nog een keer in de wapens te krijgen. Toen Lodewijk van Nassau vernam dat zijn tegenstander tegen hem optrok, wist hij zijn troepen toch te motiveren en stelde hen op bij het klooster van Heiligerlee. Het terrein bevatte drie heuvels (garsten), op één hiervan stond het klooster. De andere twee kunnen de garsten van Westerlee en Napels geweest zijn. Achter de heuvels verschanste hij het merendeel van zijn troepen. Voor de heuvel met het klooster liep een weg, tussen de heuvels bevonden zich kuilen, ontstaan door turfwinning. Ook in deze kuilen werd infanterie verstoppt. Tussen de weg en de heuvels bevond zich drassig land. De streek staat tegenwoordig nog bekend als Tranendal.

Met zijn ruiters ondernam Lodewijk van Nassau een aanval. Arenberg, die van plan was op meer versterkingen te wachten, werd verleid de Staatse ruiters te achtervolgen. De Staatse ruiters lokten het Spaanse leger over de weg tussen de heuvels door. De Spaanse troepen kwamen hierbij terecht in het drassige terrein tussen de heuvels, waar ze een gemakkelijke prooi werden voor de Waalse huurlingen, schutters in dienst van graaf Lodewijk.

Volgens sommige bronnen sneuvelde Adolf van Nassau bij de ruiteraanval op het Spaanse leger, volgens andere berichten nadat zijn paard op hol sloeg tijdens het hoofdgevecht en hij midden tussen de vijandelijke troepen belandde. De waarheid zal ergens tussen heroïek en pech hebben gelegen.

De verliezen aan Staatse zijde worden op 50 man geraamd, aan Spaanse zijde op 400-500 man. De Staatse troepen maakten ook 7 stukken geschut buit. Behalve het verlies van graaf Adolf sneuvelde ook de graaf van Arenberg. Beide edelen werden elders begraven. Waar het massagraf van alle gesneuvelde militairen zich bevindt, is niet bekend. Het stoffelijk overschot van graaf Adolf is waarschijnlijk meegenomen door de terugtrekkende militairen en uiteindelijk begraven in Emden. De gebouwen van het klooster in Heiligerlee werden door de troepen van graaf Lodewijk na vertrek in brand gestoken.

De gevolgen

Deze slag was een succesvolle militaire actie van de Nederlandse opstand. Als begin van de Tachtigjarige Oorlog geldt de voor de opstandelingen mislukte Slag bij Dalheim, een maand eerder op 23 april 1568. Hierbij telt ook mee dat de vrede in 1648 was gesloten. Was de vrede een jaar eerder gesloten, dan was mogelijk de Slag bij Oosterweel uit 1567 als het begin van de tachtigjarige oorlog beschouwd. Het effect van de Slag bij Heiligerlee was beperkt. Door de op deze slag volgende nederlaag in de Slag bij Jemmingen leverde de overwinning geen strategisch voordeel op. De overwinnaars van de Slag bij Heiligerlee werden bij Jemgum grotendeels allemaal vermoord. Graaf Lodewijk kon op het laatste moment ontkomen door de Eems over te zwemmen, om zo terug te keren bij zijn beginpunt Emden. Het veroverde gebied was zeer tijdelijk in handen van Willem van Oranje geweest, de aanval op Groningen was mislukt, zijn broer Adolf was gesneuveld en van zijn leger was zo goed als niets meer over.

De dood van Adolf van Nassau wordt in het 4e couplet van het Wilhelmus gememoreerd:
Graef Adolff is ghebleven, In Vriesland in den slaech.

Museum Slag bij Heiligerlee en het Klokkengieterijmuseum.

Vanwege de locatie van de slag bij Heiligerlee is ook een klein museum over deze slag ingericht dat een dubbelmuseum vormt met het ertegen overliggende klokkengieterijmuseum.

Monument Graaf Adolf.

De herinnering aan de slag kreeg voor het eerst vorm in de negentiende eeuw, toen in 1826 een eerste eenvoudige gedenknaald (obelisk) werd geplaatst. In 1868 kregen de herdenkingen een meer nationale invulling. In 1873 werd het huidige Graaf Adolfmonument door koning Willem III onthuld.

In de sokkel van het monument zijn de volgende teksten geschreven:

25 mei 1568 De eerste zege in de Tachtigjarige Worsteling voor de vrijheid der Nederlanden.

Graaf Adolf van Nassau bleef in den roemrijken slag.

25 mei 1868 Door het nageslacht den vaderen gewijd.

Klooster Heiligerlee.

Omstreeks 1231 werd hier door abt Herderik van het Schildwolder klooster Gratia Sanctae Mariae een nonnenklooster gesticht, dat volgens Westendorp Mons Sinai (Berg Sinai) heette. De beide kloosters behoorden tot de orde van de Premonstranzers. Het nonnenklooster was gewijd aan de populaire heilige Catharina van Alexandrië. Herderik stuurde er zijn voorname tante Etelsedis heen en stelde plebaan Liudwardus van Schildwolde aan als prior. In 1288 woonden er 180 nonnen. Het klooster had minstens drie of vier voorwerken; De Smacht bij Westerlee, Grangsheerd bij Zuidbroek, Lesterhuis bij Termunten en Kloostergare te Beerta, verder veenderijen in de omgeving van Winschoten en boerderijen in Winschoter Zuiderveen en Blijham. De kerk van Westerlee behoorde ook tot de kloosterbezittingen; de proost benoemde de pastoor.

Het klooster werd gebouwd in Asterlee hetgeen Oosterlee betekent in samenhang met het dorpje Westerlee. Door het klooster is de naam uiteindelijk gewijzigd in Heiligerlee.

Rosarium..

Het Stadspark van Winschoten is een mooi wandelpark. Wel 70 hectare groot, waarvan 6 hectare bestaat uit waterpartijen. In het zuidelijke deel, tegen het winkelhart van Winschoten, ligt het Rosarium. Eerst bloeien in het park de 7000 rododendrons en vervolgens veranderen vanaf juni de 20.000 rozen van 320 soorten het Rosarium in een sprookjesachtige droomtuin. Het Winschoter Rosarium is één van de grootste van Nederland en van landelijke betekenis vanwege de zogenaamde 'Toprooskeuringen', waarbij nieuwe rozen, voordat ze op de markt komen, op kwaliteit worden gekeurd. Dat maakt voor de bezoeker niet uit. Die kan genieten van al die geuren en kleuren van rozen die bekend zijn over de hele wereld. En tussen al dat moois ligt het Rozenpaviljoen om even iets te gebruiken. Het rosarium in het stadspark aan de Mr. D.U. Stikkerlaan in Winschoten is het gehele jaar toegankelijk.

Langste fiets en voetbrug van Europa de Pieter Smitbrug.

De Pieter Smitbrug is een houten fiets- en voetgangersbrug met een lengte van 800 meter de langste fietsbrug van Europa. Hij werd in februari 2021 geopend.

De bouw van de brug startte in januari 2020 ter verbetering van de infrastructuurverbinding tussen Blauwestad en Winschoten. De verwachting was dat de brug eind 2020 gereed zou zijn, maar de opening vond uiteindelijk plaats op 1 februari 2021.

De brug bestaat uit vier gecombineerde bruggen over het Winschoterdiep, de A7, de ecologische zone en het Oldambtmeer. Fietsers en wandelaars kunnen de brug op drie plekken op en af, waaronder bij Oostereinde en bij het stadspark van Winschoten.

Het ontwerp van de brug is afkomstig van architect Nol Molenaar. De constructie bestaat uit duurzaam hout afkomstig uit Gabon in Centraal-Afrika. De brug is gerealiseerd door de combinatie Strukton Civiel & Oosterhof Holman samen met Wijma Kampen B.V.. Na de voltooiing in 2021 was de fietsbrug de langste van Europa en passeerde daarmee de 756-meter lange fietsbrug in het Zweedse Sölvesborg.

De Pieter Smitbrug werd aanvankelijk ontworpen onder de naam De Blauwe Loper. In oktober 2018 werd bekend dat de brug vernoemd werd naar Pieter Smit, de eerder dat jaar geliefde overleden burgemeester van Oldambt.

Wilgenkathedraal.

De Wilgenborg is een organisch kunstwerk dat samengaat met de seizoenen en elementen. De factor tijd, samen met ruimtelijkheid en het basisplan van het oude Winschoten maken de 'Wilgenborg' bijzonder. Geen moment zal dit imposante werk hetzelfde zijn.

Dit organisch kunstwerk is gebaseerd op botanische bouw en staat voor het uitgangspunt om te bouwen met levende planten. Het is een constructiemethode die gebruikt maakt van een techniek om gebouwen te laten verrijzen door het samenspel van technische verbindingen en plantgroei. Om dit doel te bereiken worden levende en niet levende structuurdelen aan elkaar vastgemaakt, zodat ze samen vergroeien tot een botanisch en technisch bouw materiaal. Individuele planten vergroeien samen tot een nieuw en groter organisme en bouwtechnische elementen worden toegevoegd tijdens de groei.

Deze 'wilgenkathedraal' is een kunstwerk (ontworpen door Merijn Vrij), maar ook een levend bouwwerk dat dienst kan doen als ontmoetingsplek waar je in een bijzondere sfeer bij elkaar kunt zitten. Ook kan het onderdak bieden aan allerlei grotere en kleinere evenementen. Bijeenkomsten, theater, vertellingen, muziek, etc., zijn allemaal mogelijk. Met een oppervlakte van 40 bij 18 meter, exclusief de negen bastions, is er een enorme ruimte beschikbaar die door de vorm en het groene bladerdak toch ervaren zal worden als 'geborgen'.

Standbeeld Sicco Mansholt van beeldhouwer Marten Grupstra.

Hij staat wat verloren in een plantsoen in de Blauwestad, Sicco Mansholt. De Groninger boerenzoon Mansholt was na de Tweede Wereldoorlog één van de architecten van het nieuwe landbouwbeleid. Eerst als Minister van Landbouw in Den Haag, later als Eurocommissaris in Brussel. Hij voerde een beleid dat gericht was op: nooit weer honger in Europa en dat tegelijk economische zekerheid voor boer en burger moest geven. Bijvoorbeeld door het hanteren van een vaste graanprijs voor de boer. Dit leidde naast de positieve effecten ook tot enorme schaalvergroting, ruilverkaveling en daarmee ook een drastische verandering van het platteland. Boerenprotesten tegen het Europese beleid vonden ook toen plaats, maar destijds juist vóór kleinschaligheid en tégen te grote marktwerking, op 23 maart 1971 vond er in Brussel een massale demonstratie plaats van honderdduizend boeren tegen het gemeenschappelijk landbouwbeleid van Mansholt en anderen.

Mansholt zag later met gemengde gevoelens terug op zijn eigen beleid, door inzichten uit de milieubeweging en de boerengemeenschap zag hij dat schaalvergroting en ruilverkaveling niet alleen winst maar ook veel verlies opleverde voor het boerenland.

Blauwe Stad.

In het Oldambt had de landbouw het eind jaren tachtig van de twintigste eeuw zwaar. Boeren hadden geen opvolgers, de jeugd trok weg en de werkloosheid was hoog. Om de neerwaartse spiraal in het gebied te doorbreken kwamen Wim Haasken, gemeenteraadslid van Scheemda en Jan Timmer, een architect uit Scheemda met het revolutionaire idee om in dit gebied een meer te creëren: Het Oldambtmeer.

Het project bestond uit:

- de aanleg van een nieuw meer (Oldambtmeer) van ruim 800 hectare
- 350 hectare nieuw natuurgebied
- toeristische recreatieve voorzieningen
- de mogelijkheid om te wonen aan het water, midden in de natuur

Provincie Groningen en Gemeente Oldambt zijn per 1 januari 2010 een publiek-publieke samenwerking aangegaan. Samen hebben zij gewerkt aan een toekomstplan: Blauwestad in het Oldambt waarmee Provinciale Staten Groningen en de Gemeenteraad Oldambt hebben ingestemd. In navolging daarop is de bestuursovereenkomst tussen Provincie Groningen en Gemeente Oldambt getekend.

Natuurgebied Reiderwolde.

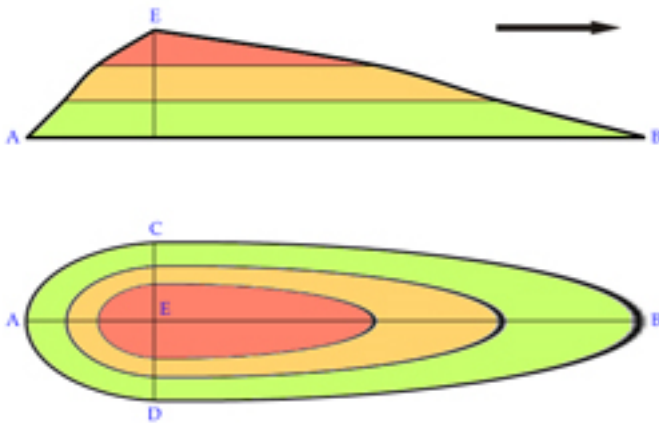
Het idee om natuurgebied Reiderwolde te stichten, ontstond in 2006, toen een kleine groep boeren van de Agrarische Natuurvereniging Oost Groningen (ANOG) 250 hectare landbouwpercelen opkocht van de overheid om die op eigen verantwoording en risico in te richten als natuurgebied. Het beheren van natuurgebieden was lange tijd voorbehouden aan de grote natuurbeheerinstanties, deze dappere boeren hebben een lans gebroken voor andere agrariërs en hiermee een trend gezet.

In 2008 werd begonnen met het inrichten van het nieuwe natuurgebied. Reiderwolde werd een gevarieerd landschap met bossen, struweelranden, kruidenrijke graslanden, moerassen, rietlanden, rijen knotwilgen, ouderwetse hoogstamfruitbomen, kikkerpoelen en oeverwaluwanden.

Een stukje historie

De cultuurhistorisch belangrijke kenmerken van het natuurgebied Reiderwolde worden gevormd door de bebouwing op de grondmorene rug en de open ruimte in het midden. Heel vroeger reikte de Dollard tot aan het schiereiland Winschoten, waartoe ook dorpen als Beerta, Scheemda en Finsterwolde behoren. Het zijn min of meer geïsoleerde gebieden die enkele meters boven de omgeving uitsteken. Het zijn eindmorenen van de laatste vergletsjering. De kern van de gebieden bestaat uit keileem.

Reiderwolde maakt deel uit van het Schiereiland van Winschoten dat zijn naam dankt aan de aanwezigheid van stuwwallen die zijn gevormd in de voorlaatste ijstijd. Deze stuwwallen (drumlins genaamd) zijn van een bijzonder karakter vanwege hun ontstaanswijze – gestuwd door het landijs en daarna afgevlakt doordat het landijs er bij een volgende fase van uitbreiding overheen schoof en daaruit voortvloeiende, gestroomlijnde vorm.

Een drumlin is een langgerekte duinvormige heuvel, afgeleid van het Iers-Gaelisch: droimnín.

De in het gebied gelegen drumlin is nog gaaf en vormt door zijn hoge ligging een markant element in het verder open landschap. De drumlin van Reiderwolde is – tezamen met alle in Oost-Groningen voorkomende door het landijs gevormde ruggen en stuwwallen – geplaatst op de landelijke lijst van waardevolle aardkundige objecten. De top van de drumlin is gelegen op NAP + 5.80 m. De diepste delen van Reiderwolde liggen op ongeveer NAP – 1.00 m. Op de hoger gelegen delen zijn nauwelijks watergangen aanwezig, dit gebied is geheel aangewezen op regenwater en natuurlijke afwatering. Als gevolg van de geologische opbouw heeft Reiderwolde een vrijwel geïsoleerd grondwaterpatroon. Regenwater stroomt oppervlakkig af naar de diepere delen. Door de aanwezigheid van een zeer dik en vrijwel ondoorlatend pakket potklei en keileem ondiep in de ondergrond kan het water niet weg. Deze veroorzaken sterke verschillen tussen de hoogste en de laagste grondwaterstanden.

Tussen de stuwwallen zijn dekzandruggen opgewaaid. Door de stijging van de zee is er veen ontstaan, dat in de 17e eeuw is weggegraven als zijnde turf. De hoge stuwwallen bleven ook bij overstromingen droog. De bevolking vestigde zich daarom op de grondmorene ruggen, waarvan er één vanuit het midden van Reiderwolde loopt naar het oosten waar Beerta is en in de noordoosthoek een uitloper van een grondmorene rug naar Hardenberg/Finsterwolde. Zo ontstond er een wegdoorp, de zogenaamde lintbebouwing die het gebied zijn typische hoofdstructuur geeft die cultuurhistorisch waardevol wordt geacht.

Natuurgebied de Tjamme.

In de omgeving van Winschoten vind je mooie hoogtes in het landschap: de Groningse Stuwwallen. Ze zijn ontstaan in de ijstijden doordat het ijs het land omhoog drukte. Nu is het een heerlijk wandelgebied met jonge bossen, graslanden en houtwallen. Elk natuurgebied van de Groningse Stuwwallen heeft zijn eigen karakter.

In De Tjamme komen veel broedvogels voor. In de lente broedt de roerdomp in het riet en in de winter is het gebied een thuis voor honderden eenden en ganzen.

Kunstwerk Semna van Ooy

Herinnering aan een plek, een beeld voor een bos – 1995. Hoogte platform inclusief aarden heuvel 6 meter boven maaiveld; lengte laan 500 meter

Herinnering aan een plek wijkt in meer dan één opzicht af van gangbare kunst in de openbare ruimte. Niet alleen kwamen het budget en de opdracht op een ongebruikelijke manier tot stand – overheidssubsidies werden aangevuld met sponsorgelden en het initiatief kwam van de kunstenaar zelf en niet van een overheidsinstantie – maar het kunstwerk is als grootschalige ingreep ook een gedeeltelijke herinrichting van het aanwezige landschap.

‘Herinnering aan een plek’ is gesitueerd op de grens van een nieuw aangelegd bos en lager gelegen nat land, waar de natuur vrij spel kreeg na afgraving van een dikke laag landbouwgrond. De verwijderde aarde is hergebruikt bij de aanleg van de terrasvormige heuvel, die als voetstuk of sokkel dient voor het eigenlijke beeld, een trapachtig, betonnen element. De omvang en de maat van de terrassen en traptreden verlopen geleidelijk van groot naar klein. Boven op het platform staat een bronzen handafdruk als rustpunt voor en begroeting van de bezoeker. Zo symboliseert het beeld de overgang van de uitgestrekte landschappelijke ruimte naar de menselijke maat. Het beeld met de handafdruk als voltooiing van de beweging van groot naar klein is tevens de plaats vanwaar de blik weer wordt gericht op het weidse omringende landschap en de toren in de verte.

Onderdeel van het beeld is de laan als zichtlijn en tevens wandelpad diagonaal door het bos richting de toren van Finsterwolde. Het zicht op de toren dat door het nieuw aangelegde bos werd belemmerd, is hierdoor weer hersteld. De laan heeft een perspectivische vertekening: smal vanaf de kant van het beeld en twee keer zo breed aan de kant richting toren, waardoor de afstand tot de toren korter lijkt dan hij in werkelijkheid is. Het beeld kwam tot stand in het kader van de ‘herinrichting’, in opdracht van Staatsbosbeheer regio Groningen.

Finsterwolde.

Het woord Finster is hier niet verwant met het Duitse Finster = duisternis maar met het Ost-Friese taal waar het noordelijk betekent. Dus het noorderlijk gelegen woud/moeras.

Finsterwolde is wel bekend vanwege veel CPN (Communistische Partij Nederland) aanhang ten gevolgen van de scherpe tegenstelling tussen rijke boeren en arme landarbeiders.

Klooster Johannieter Commanderie Goldhoorn.

Goldhoorn is een gehucht tussen Oostwold en Finsterwolde. In de buurt van het huidige gehucht heeft in de middeleeuwen een commanderie (klooster) van de Johannieter Orde gestaan. De commanderie wordt voor het eerst gemeld in schriftelijke bronnen in 1319, maar is waarschijnlijk (veel) eerder gesticht. Het ordehuis Fynserwald viel onder de commanderie van Steinfurt. In 1424 werd het grondbezit van het klooster belangrijk uitgebreid met een groot landgoed in Heiselhusen. De schenking werd gedaan door de hoofdeling Brunger (II) van Locquard. Waarom deze bezittingen aan het ver weg gelegen Goldhoorn werden geschonken is niet duidelijk. In 1446 waren de tegenstellingen tussen Goldhoorn en Heiselhusen zo groot geworden, dat besloten werd dat Heiselhusen een zelfstandig klooster werd. Het voorwerk in Heiselhusen was al vele malen groter geworden dan Goldhoorn en groeide nog steeds, in tegenstelling tot Goldhoorn. Tussen 1454 en 1494 is de zelfstandigheid van de commanderie Goldhoorn opgeheven en werd het een voorwerk van Oosterwierum. Een verlaten dorp Gothorne wordt genoemd in een parochielijst van het bisdom Münster van omstreeks 1475, maar een soortgelijke lijst uit 1498 spreekt over Dat Clooster tho Golthorn.